

Посткласична освіта як складова розвитку демократичного суспільства

Висвітлюється процес трансформації вищої освіти відповідно до нових вимог

демократичного суспільства. Наголошується на важливості індивідуального підходу до студента в навчально-виховному процесі, що є необхідною умовою становлення пост класичної вищої освіти. Наводяться дані соціологічних опитувань.

Ключові слова: *освіта, посткласична освіта, класична освіта, демократичне суспільство, ціннісні орієнтації, студент.*

Розвиток сучасного демократичного суспільства вимагає максимального включення людини у процес розбудови демократичних відносин з якомога раннього віку, що суттєво покращує адаптацію молоді людини у соціумі, підвищує її стресостійкість, дозволяє долати кризові ситуації використовуючи набуті соціальні навички. Особливої значимості процес соціалізації набуває саме в студентські роки, коли молода людина чи не вперше замислюється над своїм освітньо-кваліфікаційним рівнем, співставляє власні знання та навички із вимогою соціуму. Сьогодні досить гостро постає питання практичності набутих

знань студентами, тобто хороша класична освіта навчає молоду людину вчитися, але отримані знання не завжди студент може використовувати на практиці. У цьому аспекті набуває особливого значення додаткова практична освіта та індивідуальний підхід в навчанні: можливості вибору навчальних дисциплін, кількості годин та індивідуальна робота з науковим керівником.

Мета статті: проаналізувати сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні, розглянути основні особливості становлення вітчизняної посткласичної освіти.

Проблема полягає у невідповідності національної вищої освіти до сучасних потреб економіки та суспільства України, і як наслідок, необхідності реформування освітньої системи.

Проблеми суспільно-освітнього розвитку сучасної України досліджують у своїх роботах: Л.В.Губерський, В.І.Судаков, В.Г.Кремень, В.П.Андрущенко, В.П.Бех, В.М.Шкляр, І.К.Моїсеєв, Ю.М.Канигін, В.М.Ткаченко, І.О.Карізька, Б.В.Попов, В.В.Крижко, І.О.Мамаєва, І.Б.Слоневська, М.І.Нещадим, О.Л.Зарицька, Н.В.Шевченко.

Закон України “Про освіту” констатує, що Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного й культурного розвитку суспільства. Освіта – основа інтелектуального,

культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Освіта забезпечує всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами. Освіта потребує постійної опіки з боку держави. Цінність державного управління освітою полягає також і в тому, що існує вага моральна ціль – забезпечити існування продуктивних демократичних, суспільно-контрольованих механізмів постійної трансформації освіти в повній відповідності з напрямком розвитку демократичного суспільства, прийнятих стандартів і цінностей [2; 7].

Практичне приєднання до Болонського процесу вимагає наполегливої праці [6] на усіх рівнях в державі – від шкільних та вищих навчальних закладів, Міністерства освіти і науки України. Однією з визначних рис духовного життя сучасної цивілізації є зростаюче усвідомлення вирішального значення освіти для подальшого економічного та соціально-культурного розвитку. Зростаючий попит на освіту, визнання знань і освіти в сучасному суспільстві як визначального і соціального багатства, зумовлює формування такого майбутнього суспільства, в якому знання відіграватимуть вирішальну роль. Основним надбанням будь-якої країни стає людський капітал, тобто накопичені населенням знання та вміння, які використовуються для знаходження ефективних рішень у виробничій діяльності та в повсякденному житті [1, с.77]. Сьогодні педагог повинен дієво допомагати студенту в організації навчальної та інших видів діяльності і чітко розмежовувати аудиторний і позааудиторний час [8, с.8].

В цілому, індивідуалізація навчання студента вимагає удосконалення її організації та методичного забезпечення й суттєво залежить від інформаційного забезпечення сучасними знаннями, новітніми досягненнями науки і техніки, що вирішується шляхом глобальної інформатизації життєдіяльності студента і викладача загалом [1, с.79].

При становленні демократичного суспільства рівень його освіченості стає чи не найважливішим, вирішальним чинником розвитку демократичних засад у суспільстві. У процесі становлення особистості значну роль відіграють ті цінності, що переймаються людиною від суспільства ще у дитинстві. [5, с.141-143].

Особливістю сучасного навчально-виховного процесу є перехід від масового до індивідуального підходу, в якому центральне місце відводиться конкретній особистості, її неповторності.

Розвиток посткласичної освіти безперервно триває впродовж ХХ-ХХІ століть. Посткласична освіта у загальному вигляді може бути охарактеризована як: двостороння: з одного боку, вона за багатьма напрямками завершує глобальну духовно-освітню тенденцію в освіті, що розпочалася з епохи Відродження, і знаменує практичне виконання більшості освітніх завдань, що ставилися у розвинених державах[див.: 9, с.317-322]. З іншого боку, в рамках посткласичної освіти формується новий зміст для глобальних освітніх змін у ХХІ столітті. Зазвичай зміни в освіті постають як необхідність пристосування до підвищених вимог економіки та суспільства, а не як рушій цих економічних та соціальних змін. Проте ці сфери соціального життя надзвичайно сильно пов'язані між собою.

Розглянемо детальніше деякі відмінності між класичною та посткласичною освітою:

№	Порівняльна характеристика класичної і посткласичної освіти	
	Класична освіта	Посткласична освіта
1.	Масовість освіти, її індустріальний характер, однотипність навчальних програм і випускників	Індивідуальність, персональність, постійна відмінність випускників за зміненими навчальними програмами, засвоєними знаннями
2.	Тривалість і стабільність знань, програм і методів навчання	Побудова змін у системі викладацьких знань, програм і методів

Одночасно наявні як позитивні моменти посткласичної освіти, а саме: найбільш необхідні знання студентів, що максимально адаптовані до потреб часу. Втім випускники різних років одного й того ж самого ВНЗ матимуть відмінні знання, причому складно визначити значимість отриманих знань по відношенню до їх подальшого застосування не лише у найближчий час, але і у віддаленому майбутньому. Також затверджені, усталені та інколи однотипні навчальні програми мають чимало позитивних складових, зокрема це: можливість достатньо легкого використання програми курсу різними викладачами в різних ВНЗ без додаткової особливої підготовки викладачів. Тоді як посткласична освіта орієнтована не лише на особистісний підхід до кожного із студентів, але і вимагає надзвичайно клопіткої та оперативної роботи викладача дисципліни, котрий має одночасно донести знання до студентів та погодити зміст навчальної програми із навчальною частиною університету.

Тобто окрім складності внесення змін до навчальної програми і її узгодження виникає й проблема щодо фундаментальності знань котрі викладаються та їх перспективності подальшого використання.

№	Порівняльна характеристика класичної і посткласичної освіти	
	Класична освіта	Посткласична освіта

3.	Традиційність, стабільність, відсутність змін	Постійні інновації
4.	Дискретність знань, отримання освіти в молодості	Безперервна освіта впродовж життя

Постійні інновації та безперервна освіта впродовж життя постають як необхідні елементи у всіх сферах життя сучасної людини, забезпечують ї конкурентноздатність та особистісний розвиток. Проте постійні інновації вимагають значного фінансування, що не завжди виправдане. Також виникає спокуса до засвоєння все нових і нових знань, проти цінність цієї інформації може бути сумнівною. А зосередження уваги на затверджених і успішних курсах може бути знівельоване у пошуках нового, сенсаційного знання. Так може виникати зовсім нездорова конкуренція між авторами однакових навчальних дисциплін із зовсім різним їхнім змістовним навантаженням.

№	Порівняльна характеристика класичної і посткласичної освіти	
	Класична освіта	Посткласична освіта
5.	Авторитарна організація освітніх систем і інструкцій (централізація, ієрархія, жорстка нормативність, авторитаризм)	Демократизація освітньої системи (децентралізація, автономізація, координація, гнучкість нормативів, демократизм)
6.	Формування професійних знань, умінь і навичок	Формування творчості, розвиток здатностей, умінь і навичок переробки і використання інформації

Надмірна демократизація освітнього процесу і заохочення до постійної та творчості, неординарних рішень як професорсько-викладацького складу так і студентства може мати не лише позитивний напрямок в опануванні теоретичних знань, але й призвести до суттєвого відхилення від класичної освіти, від основ будь-якої дисципліни; коли фундаментальні, системні знання можуть бути замінені частковими, неповними, вирваними з системи фрагментами, що мають лише локальне (регіональне) й змінне у часі та просторі значення.

Сформована індивідуальна і неповторна творча особистість не завжди здатна до чіткого підпорядкування у системі із жорсткою регламентацією і субординацією, часто може не визнавати авторитетів і сформованих соціальних стандартів, реалій управління . Далеко не для кожної людини освіта здатна постати як окрема життєва ціль, особистісний смисл. Для частині людей (переважно технічного, адміністративного та обслуговуючого персоналу) вища освіта може виступати як своєрідний вступ до професії , а не самостійна цінність. До того ж вища освіта як така не завжди є необхідною для успішної професійної діяльності, і навіть може розглядатися як певна втрата матеріальних ресурсів та часу людини.

№	Порівняльна характеристика класичної і посткласичної освіти	
	Класична освіта	Посткласична освіта
7.	Формування нормативної особистості, тобто людина засвоює норми суспільства і володіє ними	Формування індивідуальної і неповторної творчої особистості, що володіє потенціалом саморозвитку, системою ціннісних і мотиваційних орієнтацій
8.	Освіта виступає як ціль і засіб досягнення людиною інших цілей	Освіта є самодостатньою, постає як окрема ціль і смисл у житті людини

Саме тому надзвичайно важливою складовою сучасної системи освіти постає бізнес освіти, тобто освіта яка не просто надає загальні знання для подальшого успішного життя людини, а акцентує передусім увагу саме на практичному застосуванні знань у процесі роботи, сприяє підвищенню конкурентоздатності персоналу. Галина Канафоцька у своїй статті: “Реалії національної бізнес-освіти ” [3] розглядає бізнес-освіту як вирішальний фактор розвитку, оскільки вона поєднує ряд елементів, необхідних для успішної роботи установ і підприємств. Сучасна економіка ґрунтується на фундаментальних знаннях різних галузей і вимагає висококваліфікованих працівників. Чи не єдиним шляхом підготовки висококваліфікованих кадрів постає інвестування в людський капітал через освіту керівників підприємств, нинішніх управлінців та студентів, які стануть майбутніми керівниками. Збільшення середнього терміну навчання і поступовий перехід до безперервного навчання є об'єктивним процесом формування освіти і відповідає зростим вимогам населення України.

Саме у процесі реформування держава має не лише відійти від принципу адміністративно-фінансового підпорядкування системи освіти своїм потребам, а і бути готовою до вирішення багатофакторних складових розвитку вільної, творчої особистості, орієнтації на врахування особисто-суспільних пріоритетів. На відміну від традиційної адаптаційної парадигми ця отримала назву трансформаційної, гуманітарної і стала ідеологією XXI сторіччя.

Сьогодні існує чимало проблемних моментів щодо засвоєння європейських методик бізнес освіти. Гостро постає питання акредитованої бізнес-освітньої діяльності, яка передбачає інтерактивні методи викладання. Зокрема це дистанційна освіта через Інтернет-технології, завдяки чому працівники можуть продовжувати працювати, поєднуючи теорію і практику з застосуванням своїх знань в реальному житті, включаючи міжнародну складову . Особливо це актуально для менеджерів та керівників середньої і вищої ланки . Сама система сертифікації спеціалістів існує у світі понад 100 років. Для різних видів діяльності розроблені професійні стандарти, відповідність яким підтверджується отриманням сертифікатів і кваліфікацій після проходження спеціальних учбових програм та складання іспитів. У

прогресивному ринковому середовищі ці сертифікати є основним документом, що підтверджує рівень професійної компетентності. В Україні ще не існує власних традицій професійної сертифікації. Запровадження бажаних кваліфікацій випускника може стати точкою відліку в процесі планування навчальної програми та відбору навчальних методів. Світова спільнота активно впроваджує в життя тезу про відмову від адаптаційної доктрини національної освіти і перехід до орієнтації на особисто-суспільні пріоритети та формування вільної, творчої особистості. Зміни у всіх сферах соціально-економічного життя України вимагають нового змісту навчання і професійної підготовки, формують нові глобальні завдання перед системою освіти.

Наголосимо, що досвід економічно розвинутих країн показує, що лєвова частка багатства та могутність економіки визначається людським капіталом . Для забезпечення свого розвитку і укріплення позицій розвинуті країни інвестують у системи освіти. Новітня історія країн Центральної та Східної Європи підтверджує ту вирішальну роль, яку відіграє людський капітал при переході до ринку . Ця роль особливо важлива в управлінні економікою та в розвитку підприємництва [3]. Причому увагу вимагає як малий та середній бізнес, так і значні підприємства та установи регіонального, загальнодержавного і світового значення. Для України важливо саме зараз зосередити увагу на бізнес-та менеджмент-освіті, оскільки вона сприяє стабільному, ефективному економічному зростанню і зміцнює конкурентоздатність на міжнародних ринках. Країни, що досягли значних успіхів у перехідний період, залучили в даний вид освіти більше студентів, ніж в інші напрями вищої освіти. Навчання студентів післядипломної освіти і управлінців зазвичай підтримувалось тими підприємствами і координуючими державними інстанціями, де вони працювали – структурами, які зробили мудру інвестицію в людський капітал своїх працівників. Тож ми сміливо можемо стверджувати, що розвиток бізнес-освіти, додаткове навчання для менеджерів(управлінців) покликане забезпечити розвиток національної економіки, підвищити загальну конкурентоспроможність держави.

Важливо наголосити на цінності бізнес-освіти, сформулювати її позитивний імідж вже під час отримання загальної освіти.

Головною метою особистісно орієнтованої освіти (котра є необхідною складовою як посткласичної освіти так і бізнес освіти) є не формування та виховання, а знаходження, підтримка, розвиток в людині механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, що необхідні для становлення самобутнього особистісного образу й діалогічного, безпечного способу взаємодії з людьми , природою, культурою, цивілізацією. Тобто бід час навчання людина ніби засвоює механізм подальшого саморозвитку і самовдосконалення, здатна самостійно

знаходити вихід із складних ситуацій, працювати в екстремальних умовах та умовах, що постійно змінюються.

Важливими є результати соціологічного опитування студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка¹ щодо їх орієнтації на післядипломну освіту [4,с.54-55]. Так, 63% опитаних вважають за потрібне отримати другу вищу освіту; 51,4% респондентів - отримати другу спеціальність за допомогою дистанційного навчання; 61,8% вважають за потрібне вступити до аспірантури та отримати науковий ступінь. Не існує різниці між відповідями на ці питання студентів з різною фаховою підготовкою: вважають за потрібне отримати другу вищу освіту 64,1% студентів природничих факультетів та 62,7% студентів гуманітарних факультетів; отримати другу спеціальність за допомогою дистанційного навчання – 50,3% та 53,6% на природничих та гуманітарних факультетах відповідно; вважають за потрібне вступити до аспірантури та отримати науковий ступінь 65,9% студентів природничих та 60,9% студентів гуманітарних факультетів.

Науково-дослідною групою факультету соціології та психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка також було проведене вивчення думки викладачів університету стосовно приєднання України до Болонського процесу [4,с.54-55]. В лютому 2005 року було проведено експертне соціологічне опитування викладачів університету², одним із завдань якого було з'ясування їхньої думки щодо деяких принципів реформування освіти та їх відповідності вимогам Болонського процесу, зокрема, неперервність освіти.

Згідно з отриманими емпіричними даними 47,8% експертів вважають, що принцип освіти протягом всього життя відповідає вимогам приєднання до Болонського процесу, третина опитаних вагаються з відповіддю. Існує відмінність у відповідях на це запитання представників природничих та гуманітарних факультетів. Так, фахівці з гуманітарних факультетів впевненіше зазначають відповідність принципу неперервної освіти вимогам Болонського процесу у порівнянні з представниками природничих факультетів (67,5% та 32,7% відповідно).

Процес трансформації освіти, як і суспільства в Україні, ще триватиме значний час. В цю перехідну епоху надзвичайно важливо реалізувати в Україні принципи посткласичної освіти, сприяти утвердженню бізнес освіти, що будується на засадах особистісно-орієнтованого навчання. Це зможе надати надзвичайний поштовх, виступити підґрунтям для розбудови нових демократичних цінностей у суспільстві. Бізнес -освіта покликана забезпечити підвищення якості працівників і створити умови для миттєвого практичного використання набутих теоретичних знань на практиці. Вже під час отримання вищої освіти студенти повинні розуміти усю значимість і цінність бізнес освіти

в Україні, можливостей отримання додаткової освіти, теоретичних знань, що зможуть забезпечити особистісний розвиток людини і розквіт економіки держави. Принципи посткласичної освіти є надзвичайно багатограними, проте вони мають і зворотній бік медалі: так надмірне захоплення усім новим може призвести до втрати фундаментальних знань, а нові сучасні знання

¹ Соціологічне дослідження “Реформування вищої освіти в умовах демократизації українського суспільства”. 2003р. Опитано 565 студентів на 10 факультетах Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

2 Експертне опитування, 2005 р. Опитано 94 викладачів на 8 факультетах Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Можуть виявитися локального (у просторі і часі) значення й втратити свою значимість вже через незначний час. Також сама програма курсу фактично постає неповторною, що ускладнює подальшу роботу над обраною тематикою, породжує значні відмінності у системі знань студентів різних курсів та різних вищих навчальних закладів. Емпіричні дані свідчать про високу цінність освіти для студентської молоді та її орієнтації на післядипломну освіту.

Література: 1. Бжезинский З. Геостратегическая структура видения борьбы между США и СССР: Пер. с англ. – Л., 1986. – С. 140. 2. Будон Р. Место беспорядка. Критика теорий социального изменения. – М., 1998. – 242 с. 3. Веблен Т. Теория праздного класса: Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1984. - 367 с. 4. Гавриленко І.М., Скідін О .Л. Соціологія освіти: Навч. посіб. – Запоріжжя: “ЕТТА-ПРЕСС”, 1998. – 396 с. 5. Дюркгейм Э. Социология образования: Пер. с фр. Т.Г. Астаховой; Науч. ред. В.С. Собкин, В.Я. Нечаев. – М.: ИНТОР, 1996. – 340 с. 6. Лукашевич Н.П., Солодков В.Т. Социология образования : Конспект лекций. – К.: МАУП, 1997. – 224 с. 7. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура (фрагменты) / Реферативный пер. с англ. и вступ, статья В. Костинской. - К.: Ин-т социологии НАН Украины, 1996. - 112 с. 8. Нечаев В.Я. Социология образования. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – 200 с. 9. Осипов А.М. Общество и образование: Лекции по социологии образования. – Новгород, 1998. – 130 с. 10. Парсонс Т. Структурно-функциональный анализ в современной социологии // Информационный бюллетень. Серия: переводы и рефераты. – М., 1968. – Вып. 6. – С. 96-117.